

OPEN ACCESS

HUGO SIEBENSCHHEIN – PŘEDSTAVITEL DVOU OBDOBÍ DĚJIN PRAŽSKÉ GERMANISTIKY

V době, kdy se konstituování české germanistiky na pražské univerzitě po jejím rozdělení na českou a německou část završilo založením germanistického semináře, se narodil 6. dubna 1889 ve Strážnici u Hodonína jeden z pozdějších představitelů tohoto oboru HUGO SIEBENSCHHEIN (1889–1971). Stejně jako dějiny české germanistiky poznamenala Siebenschheinovu germanistickou dráhu 2. světová válka, která je přerušila v jejich vývoji a rozdělila do dvou rozdílných etap podmíněných stavem společenského vývoje a samotného oboru.

První etapa Siebenschheinovy germanistické cesty začala v r. 1907 zahájením studia germanistiky a bohemistiky na české filozofické fakultě v Praze, kde patřil k žákům germanistů Arnošta Krause (1859–1943) a Josefa Janka (1869–1947) a bohemistů Emila Smetánky (1875–1948) a Jaroslava Vlčka (1860–1930). Oba představitelé české germanistiky zásadně ovlivnili svým odborným zaměřením i metodologií Siebenschheinovu vědeckou práci, a to v jazykovědné i literárněhistorické oblasti. V letech 1909–1910 studoval H. Siebenschhein na proslulé univerzitě v Berlíně u předních německých germanistů a literárních historiků Maxe Roedigera (1850–1918), Ericha Schmidta (1853–1913) a Gustava Roetha (1859–1926). Vysokoškolská studia dokončil v r. 1911 v Praze. Do 1. světové války učil na středních školách: v letech 1911–1914 byl profesorem na Československé obchodní akademii v Praze a na státní reálce v Jičíně. V letech 1914–1918 sloužil v rakousko-uherské armádě. Po válce se vrátil k pedagogické činnosti jako profesor na gymnáziu v Roudnici nad Labem (1918–1928) a od r. 1928 jako profesor na dívčím reálném gymnáziu v Praze. V letech 1928–1939 působil jako lektor německého jazyka a protestantské literatury na Husitské evangelické bohoslovecké fakultě v Praze a v letech 1931–1939 zastával pozici lektora německého jazyka a metodiky vyučování cizích jazyků na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy; ředitelem německých jazykových kurzů byl v letech 1932–1939.

Po uzavření vysokých škol v r. 1939 vyučoval Hugo Siebenschhein na dívčím reálném gymnáziu v Praze-Holešovicích a na reálném gymnáziu v Praze 2; v r. 1943 byl však z důvodu „nepřátelského smýšlení vůči říši“ penzionován. Jeho situaci zkomplikovaly velkou měrou rasové důvody, protože jeho adoptivní otec Šalomoun Siebenschhein byl židovského původu. Po nuceném odchodu ze školství byl H. Siebenschhein totálně nasazen do kovoprůmyslu a přeškolen na strojního zámečníka. Poslední měsíce okupace žil v ilegalitě.

Svým návratem na pražskou univerzitu po 2. světové válce zahájil Hugo Siebenschhein nejen druhou etapu svojí germanistické činnosti, ale také zajišťoval v prvních poválečných letech jako jediný kontinuitu předválečné germanistiky, která procházela v této době zásadní proměnou: obor poznamenala po stránce personální úmrtí Otokara Fischera (†1938), Arnošta Krause (†1943), Vojtěcha Jiráta (†1945) a v r. 1947 i posledního předválečného profesora německého jazyka a literatury Josefa Janka. Ztrátou dvou generací germanistů vznikla mezera, kterou obor nemohl zamezením výchovy nových nástupců z důvodu uzavření českých vysokých škol zaplnit. Zároveň nastal v prvních poválečných letech pochopitelný odliv zájmu o studium germanistiky, který souvisel s všeobecným odmítáním německého jazyka a kultury. Sieben-

scheinova poválečná univerzitní dráha započala žádostí o obnovení habilitačního řízení pro obor dějin německé literatury z r. 1939. Při posouzení žádosti byla kladně oceněna Siebenscheinova snaha pokračovat ve stopách předchozích českých germanistů a zájem přihlížet ve své práci i k českým souvislostem v germanobohemistickém pojetí, kterým se předválečná česká germanistika výrazně profilovala. Jediná výtku se týkala prací psaných v němčině, tedy i habilitačního spisu *Deutscher Humor in der Aufklärung*, které „měly být psány česky v zájmu rozvoje a soběstačnosti své vědy, pak i proto, že tu tvoříme pro Čechy“¹, a byly tak chápány jako prohřešek vůči pojetí české vědy jako vědy národní. Po jmenování docentem pro obor dějiny německé literatury v r. 1945 následovalo hned v dalším roce jmenování profesorem německé literatury na FF UK, a to mimořádným (1946–1950) a později řádným profesorem (1950–1959); vyřízení návrhu Siebenscheinova profesorského řízení bylo urychleno, protože „obsazení této [= germanistické; pozn. L. V] stolice jest naléhavou potřebou filozofické fakulty — není na fakultě vůbec germanisty a nezbytného odborníka pro posouzení disertací.“² S ohledem na své oborové zaměření přednášel H. Siebenschein zejména o dějinách německé literatury od 12. do 19. století a o německo-slovanských literárních vztazích. V letech 1946–1951 řídil seminář a proseminář pro germánskou filologii (od r. 1950 katedru germanistiky); jako politicky nespolehlivý musel ale vedení katedry na pražské filozofické fakultě opustit a germanistika byla v r. 1952 z důvodu nedostatku kvalifikovaných odborníků sloučena s anglistikou pod vedením prof. Zdeňka Vančury (1903–1974). H. Siebenschein zůstal na katedře až do svého penzionování v r. 1959. K jeho žákům patřil pražský germanista Emil Skála (1928–2005), kterého H. Siebenschein podporoval v jeho univerzitní dráze a vědeckých aktivitách a se kterým také odborně spolupracoval, zejména v lexikografické oblasti.

Siebenscheinova vědecká činnost na poli germanistiky byla zaměřena na lexikografii a literární historii. Lexikografii se začal intenzivněji věnovat poč. 30. let po svém nástupu na pražskou univerzitu. Spolu s Josefem Jankem, se kterým úzce spolupracoval až do jeho smrti v r. 1947 a který ho také podnítil k habilitační práci, vedl redakci čtyřdílného *Příručního slovníku německo-českého (Deutsch-tschechisches Handwörterbuch, 1936–1948)*. Vedle prof. Janka jako garanta tohoto lexikografického projektu se na slovníku redakčně významně podílely tehdejší autority oborů germanistiky a bohemistiky — germanista, překladatel, literární historik a kritik, básník a publicista Pavel Eisner (1889–1958), germanista, překladatel a básník Otokar Fischer (1883–1938) a bohemista a lexikograf Jiří Haller (1896–1971); širší okruh spolupracovníků zahrnoval ovšem řadu dalších českých univerzitních a mimouniverzitních germanistů a bohemistů. V průběhu vzniku díla ocenili Josef Janko a Otokar Fischer Siebenscheinův organizační i odborný přínos pro slovník: „[...] bez Siebenscheinovy mnohonásobné práce heuristické a redakční by nebylo mohlo vznikat dílo“.³ Během 2. světové války se z rasových důvodů nesmělo objevit Siebenscheinovo jméno ve druhém a třetím svazku slovníku a i přes Jankovu snahu se oficiálně nesměl H. Sie-

1 Archiv Univerzity Karlovy, fond FF UK (1882–1966), i. č. 645, kart. 56: H. Siebenschein (1931–1959).

2 Tamtéž.

3 Tamtéž.

benschein z rozhodnutí ministra školství a osvěty protektorátní vlády Emanuela Moravce (1893–1945) jako „nespolehlivý“ zapojovat do redakční práce na slovníku: „Když jsem byl přinucen z redakce vystoupit a zásah do slovníkové práce mi byl zakázán, pracoval jsem o něm dál a dodával rukopisy profesoru Jankovi, který je nosil do tiskárny. Rozumí se, že jsem tempo všemožně zpomaloval. Když to Moravcovi bylo podezřelé a nakladatel na popud jeho úřadu musel žádat rychlejší vydavatelské tempo, vymlouval se Janko na nemoc a stáří, takže vyšel jen malý počet čísel narušených přítomností Němců a slovník zůstal téměř bez úhony.“⁴ Vydání *Příručního slovníku německo-českého* v rozsahu 3500 stran a ca 70.000 hesel, označovaného tehdy jako „reprezentativní dílo české lexikografie“, pak bylo dokončeno čtvrtým svazkem v r. 1948. Plán čtyřsvazkového *Příručního slovníku česko-německého*, který byl připravován od prosince 1945, nebyl po únorovém převratu 1948 z politicko-ideologických důvodů již zrealizován. H. Siebenschein později vedl za spolupráce s autorským kolektivem redakci *Německo-českého slovníku I–II* (1. vyd. 1964), který byl výtahem čtyřsvazkového vydání doplněného o dobově tendenční slovní zásobu; o čtyři roky později ho následoval *Česko-německý slovník I–II* (1. vyd. 1968). Přestože slovníky vzhledem k proměně slovní zásoby a jejího aktuálního stavu vlivem společenského vývoje obecně rychle stárnou, dosáhlo Siebenscheinovo lexikografické dílo v r. 2002 již 7. vydání.

Během poválečné univerzitní dráhy se Hugo Siebenschein zabýval literárněhistorickými tématy, kterým věnoval pozornost již od 30. let, a to německým humorem v 18. a 19. století a česko-německými literárními vztahy, kde ho zvláště zaujala tematika vztahu Johanna Wolfganga Goetha a Čech. Osobnost tohoto německého básníka a T. G. Masaryka, o kterém napsal práci *T. G. Masaryk. Der Mensch* (1938), protnul v komparativní esejí *Masaryk a Goethe* (1946). Z dalších německých autorů patřil jeho zájem m. j. osobnosti a dílu Gerharta Hauptmanna (např. *Gerhart Hauptmann. Pokus o rozbor psychologický*, 1913). V 50. letech vedl edici nového sedmisvazkového českého vydání spisů Heinricha Heina (1951–1967), které opatřil předmluvou a komentářem. Filologickou šíři jeho zájmů dokládá i studium historického vývoje němčiny v závislosti na vývoji hospodářských poměrů (*Abhandlungen zur Wirtschaftsgermanistik*, 1936).

S ohledem na dlouholetou pedagogickou činnost na středních školách a na pražské univerzitě byl Hugo Siebenschein také poradcem Státního pedagogického nakladatelství, iniciátorem vydávání učebních pomůcek pro německý jazyk a průkopníkem rozhlasových jazykových kurzů (*Rozhlasové texty kursu německého jazyka pro české posluchače*, 1932). Jeho jméno nesou učebnice němčiny (např. *Německy sluchem a studiem pro školu a samouky*, 1934; *Německy od A do Z*, 1939), německé konverzační příručky (např. *Deutsches Leben in Gesprächen I–II*, 1933), učebnice češtiny pro Němce (např. *Čechisch durch Gehör und Studium*, 1934) a edice literárních textů pro školy (např. *Heinrich von Kleist. Prinz von Homburg*, 1912). V 50. letech redigoval sbírky školní četby z německé, české a francouzské literatury a sbírku jazykových příruček *Brána jazyků*. Jako metodik zdůrazňoval celistvou jednotu předmětu, tj. jazyka, literatury a reálií, a společenskou funkci jazyka.

Po 2. světové válce se stal Hugo Siebenschein členem významných domácích i zahraničních vědeckých institucí: v r. 1946 byl jmenován mimořádným členem *Králov-*

4 Siebenschein, H. (1948): Člověk Janko. *Časopis pro moderní filologii* 31 (1947), č. 1, s. 1–10.

ské české společnosti nauk, v r. 1959 byl zvolen dopisujícím členem Saské akademie věd v Lipsku (*Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig*) a patřil ke členům kuratoria Archivu Thomase Manna při Německé akademii věd v Berlíně (*Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin*). Na pozvání Josefa Janka spolupracoval H. Siebenschein úzce také s *Klubem moderních filologů* a po Jankově smrti v r. 1947 převzal jako redaktor germanistickou sekci *Časopisu pro moderní filologii*.

I když pro mnohé dnes představuje Hugo Siebenschein většinou jen autora německo-českého a česko-německého slovníku, patří tato osobnost, od jejíhož narození uplyne letos 130 let, neodmyslitelně k dějinám oboru germanistiky, který pomáhala spoluvytvářet a kontinuálně rozvíjet zejména v nelehkých dobách po 2. světové válce.

Lenka Vodrážková | Ústav germánských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, |
nám. J. Palacha 2, 116 38, Praha 1
ORCID ID: 0000-0003-3984-385X
lenka.vodrazkova@ff.cuni.cz

